

۲۵ ۳۷ ۱۳۸

سرنوشت جاشدن تالش قفقاز از ایران

(پیدایش جمهوری یکم و دوم تالش - مغان)

نویسنده: مجید کریمی

www.ketab.ir

سرشناسه	: کریمی، مجید، ۱۳۴۲
عنوان و نام پدیدآور	: سرنوشت جدا شدن تالش قفقاز از ایران (پیدایش جمهوری یکم و دوم تالش - مغان) / نویسنده: مجید کریمی
مشخصات نشر	: تهران، آرون، ۱۴۰۳
مشخصات ظاهری	: ۴۱۶ ص.
شابک	: ۷ - ۲۸۴ - ۳۱۷ - ۶۲۲ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیفا
عنوانی دیگر	: پیدایش جمهوری یکم و دوم تالش - مغان
موضوع	: قفقاز جنوبی - تاریخ - تالش
موضوع	: Caucasus, South - History - Talesh (Iran)
رده‌بندی کنگره	: DK ۵۱۱
رده‌بندی دیویی	: ۹۴۷ / ۹
شماره کتابخانه ملی	: ۹۸۷۱۸۷۳

سرنوشت جدا شدن تالش قفقاز از ایران

(پیدایش جمهوری یکم و دوم تالش - مغان)

مؤلف: مجید کریمی

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۴۰۳

چاپ صدف: ۵۰ نسخه

۷۸۰,۰۰۰ تومان

نشانی: میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان وحید نظری،

نرسیده به خیابان منیری جاوید، پلاک ۱۰۵، واحد ۳ تلفن: ۵۱ - ۶۶۹۶۲۸۵۰

ایمیل: arvannashr@yahoo.com وبسایت: www.arvannashr.ir

ISBN 978 - 622 - 317 - 284 - 7

به نام خدا

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
سخنی با آیندگان و آرمان خواهان.....	۱۵
گفتار یکم: جدایی تلخ بخشی از تالش و مردمانش از ایران.....	۱۹
تالش‌ها کیستند؟.....	۲۱
زبان تالشی و پیوندهای ایرانی آن.....	۲۶
ریشه تاریخی و تباری تالش - مغان.....	۲۸
ایستار جغرافیایی تالش و مغان در تاریخ.....	۳۴
رویدادهای خان نشین تالش پس از دوره افشاریه.....	۳۶
پیوستگی سرزمینی خان نشین تالش و مغان در بالادست ارس.....	۳۷
تالش در دوران صفویه تا افشاریه.....	۴۰
میرجمال الدین خان تالشی (قره خان).....	۴۳
میرمصطفی خان فرمانروای سرکش تالش.....	۴۶
دختر هفت ساله بهانه نبود میان شاه قاجار و میرمصطفی.....	۴۸
چرایی دشمنی میرمصطفی خان تالشی با تیره قاجاریه.....	۵۰
همداستانی میرمصطفی خان با روس و روند جدا شدن تالش.....	۵۱
فرجام نافرجام میرمصطفی خان تالشی.....	۵۸
جنگ‌های ایران و روس و ارزش راهبردی تالش.....	۶۰
میرمصطفی خان و همدستی با ارتش تزار.....	۶۶
میرحسن خان تالشی قهرمان مردمی ایران.....	۷۲
دستورکار میرحسن خان تالشی در آغاز.....	۷۴
ترکمانچای، نبرد لنکران و سرنوشت شوم تالش.....	۷۷
واپسین کوشش‌های میرحسن خان برای بازگرداندن تالش به ایران.....	۸۳
دادن کنیه «اسبق المجاهدین» به میرحسن خان تالشی در پی فرو ریختن دژ لنکران.....	۸۵

- جمهوری دوم و پادرمیانی سفارت ایران در باکو ۲۶۷
- چرایی فروپاشی جمهوری دوم تالش - مغان ۲۷۰
- بازی پنهان ترکیه با آوردن حیدرعلی‌اف به باکو ۲۷۵
- آوردن حیدر علی‌اف و فریب دادن ایران ۲۷۹
- آیا ایران می‌دانست که آبخخور حیدر علی‌اف از کجاست؟ ۲۸۱
- نفت و کودتای انگلیسی حیدر علی‌اف در برابر جنبش تالش بود ۲۸۵
- گفتگوی نگارنده با بوریس تالشینسکی از رهبران جنبش مهاجر تالشی‌ها ۲۹۳
- چرایی آغاز جنبش جمهوری خودگردان تالش - مغان ۲۹۳
- نگرش همت‌زاده به پیرنگ جمهوری خودگردان ۲۹۴
- چگونه مجلس لنکران برپا گردید؟ ۲۹۶
- دولت ایلچی‌بیگ در پی جابجایی سرزمینی تالشی‌ها بود ۲۹۷
- دیدار همت‌زاده با علی‌اف در باکو و کوشش حیدرعلی‌اف در فریب دادن تالشان ۲۹۷
- دار و دسته علی‌اف به لنکران فرستاده شدند ۲۹۸
- چرا همت‌زاده از ایستادگی در برابر علی‌اف چشم پوشید؟ ۲۹۸
- دیدگاه الهام محمداف از ناکامی جمهوری دوم تالش - مغان ۲۹۹
- گفتگوی نگارنده با ظهیرالدین ابرهمیمی کنشگر تالشی و دوست علی اکرم همت‌زاده ۳۰۲
- جمعیت تالشی اوستا پس از فروپاشی شوروی ۳۰۲
- برپایی حزب برابری خلق‌های جمهوری آذربایجان ۳۰۳
- بنایه برپایی جمهوری خودگردان تالش - مغان در تلویرتون لنکران پخش شد ۳۰۴
- نشست ۷ آگوست ۱۹۹۳ نمایندگان مردم در لنکران ۳۰۵
- ماده‌ای که در رایستان (مجلس) لنکران تغییر داده شد ۳۰۶
- پس از دیدار همت‌زاده با علی‌اف در لنکران در ۲۳ آگوست چه روی داد؟ ۳۰۷
- دیدار رودرروی من با همت‌زاده ۳۰۷
- چرا جمهوری تالش - مغان شکست خورد ۳۰۸
- پیمان شکنی میکائیل حاجی‌اف فرمانده ارتش لنکران: در سمت حیدر علی‌اف بود ۳۰۹
- سرانجام اتوبوس‌هایی که ایلچی‌بی به تالش فرستاد ۳۱۰
- یورش نیروهای ویژه علی‌اف به فرودگاه لنکران ۳۱۱
- زبانگیر شدن گریختن همت‌زاده و رفتن به ایران ۳۱۱
- از سوی روس‌ها پیام‌هایی خوشایند می‌آمد ۳۱۲
- دیدار سرهنگ روسی با همت‌زاده پیش از جمهوری دوم ۳۱۲
- پیمان شکنی هلال محمداف و میکائیل حاجی‌اف از زبان علی اکرم همت‌زاده ۳۱۴
- خیانت، نادرستی‌ها و لغزش جمهوری دوم در چه بود؟ ۳۱۵
- آیا علی اکرم همت‌زاده با ایران گفتگوهایی کرده بود؟ ۳۱۶
- سخنرانی حیدر علی‌اف در ۲۴ آگوست ۱۹۹۳ درباره جمهوری تالش ۳۱۶
- ارزیابی رویدادها در شهر لنکران و نقش علی اکرم همت‌زاده در برپایی جمهوری ۳۱۸
- بررسی رویدادهای لنکران در رایستان مردمی آذربایجان ۳۲۰

- نگاه حیدر علی‌اف به راهپیمایی ستیهندگان همت‌زاده در لنکران ۳۲۲
- دیدگاه رایستان مردمی در باکو به رویدادهای جمهوری تالش - مغان ۳۲۳
- حیدرعلی‌اف: مردم در لنکران بر علی اکرم همت‌زاده شوریدند ۳۲۴
- فروریختن پایگاه همت‌زاده در لنکران و گریختن وی ۳۲۵
- تندگویی حیدرعلی‌اف از همت‌زاده، قاضی‌اف و مطلبوف ۳۲۷
- کشتار در شهر لنکران به‌دست نیروهای علی اکرم همت‌زاده ۳۲۸
- علی اکرم همت‌زاده خواست گریختن به ایران را داشت ۳۳۰
- ما آرامش را به آذربایجان بازمی‌گردانیم ۳۳۱
- روزگار ما در قره‌باغ و پیمان شکنی خودی‌ها ۳۳۲
- سرنوشت ابوالفضل ایلچی‌بیگ و رای گیری آنی ۳۳۷
- جنبش‌های مردمی تالش در جمهوری باکو ۳۴۱
- گفتگوی نگارنده با اسماعیل شعبانف درباره جمهوری خودگردان تالش - مغان ۳۴۴
- روی کار آمدن حیدرعلی‌اف کودتا بود ۳۴۴
- دگرش حزب مردم تالش به حزب برابری مردم آذربایجان ۳۴۵
- همت‌زاده به مقاومت فکر نکرد ۳۴۵
- چرا همت‌زاده در لنکران دست به سازماندهی مردم در شهرها نزد؟ ۳۴۵
- هیچ رایزنی با ایران انجام نشد ۳۴۵
- همت‌زاده با هلال محمداف و میکائیل حاجی‌اف خوب رفتار نکرد ۳۴۶
- گفتگوهای همت‌زاده با حیدرعلی‌اف در باکو به درگیری زبانی کشید ۳۴۶
- همت‌زاده گفت به من خیانت شد ۳۴۷
- کشتار اندیشمندان و فرهیختگان تالش ۳۴۷
- الف- نوروز علی محمدزاده قربانی رژیم باکو ۳۴۷
- ب- فخرالدین عباس‌زاده قربانی دیگر رژیم باکو ۳۴۸
- بن نوشته‌های گفتار سوم ۳۵۱
- الف- بن نوشته‌های پارسی ۳۵۱
- ب- بن نوشته‌ای انگلیسی ۳۵۳
- ج- بن نوشته‌های ترکی آذربایجانی ۳۵۵

پیوست ۱: تاریخچه‌ی جمهوری خود مختار تالش - مغان ۳۵۹

- نوشته الهام محمداف برگردان علی عبدلی ۳۵۹
- نبرد سیاسی حزب برابری خلق‌های جمهوری آذربایجان در برپایی جمهوری تالش - مغان ۳۶۱
- برنامه‌ها و آماج حزب برابری خلق‌های آذربایجان ۳۶۳
- علی اکرم همت‌اف و برپایی جمهوری خودمختار تالش - مغان ۳۶۴
- سیاست حیدرعلی‌اف برای سرنگون سازی جمهوری تالش - مغان ۳۶۷

- پیوست ۲: نامه‌ی سرگشاده‌ی سرهنگ علی اکرم همت‌زاده به مردم ایران ۳۷۱
- پیوست ۳: سخنرانی بوریس تالشی (تالشنسکی) رهبر دولت در تبعید جمهوری تالش - مغان در دانشگاه آزاد رشت ۳۷۴
- پیوست ۴: سخنرانی بوریس تالشی (تالشنسکی) رئیس محترم دولت در تبعید تالش مغان در دانشگاه تهران ۳۷۷
- خودمختاری تالشستان هدفی در دسترس است! ۳۷۷
- پیوست ۵: علی اکرم همت‌زاده نماد پایداری و هویت ملی ایران در قفقاز جنوبی ۳۸۱
- پیوست ۶: مردم تالش: تاریخ و زندگی (به انگلیسی) ۳۹۰
- پیوست ۷: نامه سرگشاده مجید کریمی برای راه اندازی شبکه تلویزیونی تالش ۴۰۱
- پیوست ۸: دولت دزدیده شده: یک گزارش کوتاه درباره تالش در جمهوری آذربایجان ۴۰۲
- آمیغش (ترکیب) باشندگان جمهوری آذربایجان و شمار تالشی‌ها ۴۰۲
- تاریخ تالش شمالی (تالشستان) دروازه آذربایجان ۴۰۵
- همگون‌سازی مردم تالش ۴۰۷
- آزار سیاسی در جمهوری آذربایجان ۴۰۹
- فرتورها ۴۱۳

پیشگفتار

در پی بستن پیمان نامه ننگین گلستان در سوم آبان ۱۱۹۲ و ترکمانچای در یکم اسفند ۱۲۰۶ خورشیدی سرزمین‌ها و مردمان ایرانی تبار در شروان و اران یکی پس از دیگری از مام میهن جدا شدند. به درستی قفقاز ایرانی دو پاره شد. مردمان ایرانی از هم جدا شدند و در جای جای قفقاز پراکنده و از هم دور گردیدند. با رویکرد ایران ستیزانه و پارسی ستیزانه تزارها، آهسته آهسته پیوندهای سترگ تاریخی و کهن فرهنگی ایرانیان قفقاز با سرزمین مادری خود زوده و گسسته شد.

یکی از این مردمان کهن ایرانی و آریایی، تالشی‌ها بودند که تاکنون رنج و درد جدایی و بی مهری و سرکوب خونین را به جان و تن خریده‌اند. تالشی‌ها یا کادوسی‌ها از گروه تیره‌های ایرانی فلات ایران هستند. آنها بنابر داده‌ها و یافته‌های باستان‌شناسی از کهن‌ترین مردمان این پهنه‌اند و همواره بوم نشین و نه کوچ نشین بوده‌اند. زبان (نزدیک به زبان اوستایی) و فرهنگ تالشی در شمار دست نخورده‌ترین‌ها در پهنه ایران‌شهر است. تالشی‌ها مردمان البرز باختری و ساکنان کناره دریای تاریخی کاسپین (جلگه نشین) و شمال باختری ایران و در جنوب شرق اران بوده‌اند. کانون باشندگی آنها بیشتر در دامنه بلندی‌های البرز باختری از جنوب سفید رود تا به شمال در پایین دست رود گر و مغان (جمهوری آذربایجان کنونی) است.

کهن‌ترین تیره‌ای که در پایین دست رود گر زندگی می‌کردند همانا آنان هستند. مردمانی جنگجو، پایدار و نگهدارنده فرهنگ خود که در سپاه هخامنشی و ساسانی از کیان سرزمین تاریخی ایران پشتیبانی کرده‌اند و به گواه زبان‌شناسان و پژوهشگران، زبان‌شان به زبان اوستایی بسیار نزدیک است. نوشته‌های دوره خلفای عباسی از نام تالش گشتاسفی (گشتاسبی) در پهنه پایین دست رود گر یاد کرده‌اند. در دوره

صفویه، گستره گشتاسفی مغان از کانون‌های ارزشمند مردمان ایرانی نژاد و ایرانی زبان بوده است.

روس‌های تزاری در جنگ‌های ایران و روس و از سال ۱۸۱۳، تالش ایران را به دو بخش جدا کردند. بنابر بررسی‌های تاریخی از باستان تا سال ۱۸۱۳ هیچگاه تالش از ایران جدا نبود و همراه با ایران و مردمان دیگر ایرانشهر یکدل و همدوش و هم‌رمز بوده‌اند. جنگ‌های روسیه تزاری و برخی ندانم کاری‌های خان‌های بومی و همچنین رفتار نادرست دیوان سالاران پس از صفویه، از دوره نادرشاه تا زندیه و بی‌وفایی و بستن مالیات‌های سنگین، هر یک سبب شد تا راه رخنه تزارها بر این پهنه و گفتگوهای خیانت بار با برخی سران بومی بازتر شود. سرانجام این فشارها و برخی رویکردهای ناپسند شاهان ترک تبار، شورش‌های پیاپی در پهنه تالش مانند شورش حسام الدین، امیره دباح، ماکلون، تنیان، گوراب، زرمیخ و آلیان، حسن خان، هدایت الله خان، را برپا ساخت.

سرانجام در دوره قاجار، تزارها از این شکاف و کینه خان‌ها بهره برداری کرده و با اینکه حسین خان و حسن خان تالشی دلاوری بنودنی کرده و در برابر سپاه روس ایستادند، به پیروزی رسیدند و تالش همیشه ایرانی را دوباره کردند. اکنون بخش بزرگتر سرزمین تالش، در جنوب خاوری شروان و اران (که اکنون جمهوری ساختگی آذربایجان است) و در کناره جنوب باختری دریای کاسپین و بخشی دیگر نیز در ایران جای دارد. همواره میان تالشی‌ها و مغان، پیوند جغرافیایی و سرزمینی وجود داشته است. پیدایش جمهوری شوروی مغان یکی از رویدادهایی بود که در کارزار جنگ نخست جهانی در این قلمرو روی داد.

تالش جداشده از ایران کانون نبرد سه ستون هم پیمان نیروهای بریتانیا - روس‌های سفید - دنیکین‌ها - منشویک‌ها، با ستون هم پیمان مساوت - عثمانی‌ها و از سوی دیگر ستون بلشویک‌ها و خیزشی‌های (انقلابیون) سرخ بود. پس از جنگ جهانی نخست و برپا شدن جمهوری بر ساخته آذربایجان و آنگاه جمهوری سوسیالیستی، تالشی‌ها زیر فشار پان ترک‌ها و همچنین سوسیالیست‌های تندرو و ایران ستیز خرد شدند.